

Zines på bibliotek

Eller hur vi försöker leva med vårt dåliga samvete

Jacob Hurtig och Karl Pettersson

Jacob: Vad var din första kontakt med zines?

Kalle: Jag skulle gissa att det var när jag var 16 eller 17 år gammal och var hemma hos en kompis. Vi lyssnade på samma musik, men han hade också bättre koll än mig på punkkulturen i stort. Han visade mig ett zine som han och några andra kompisar höll på med. Då tror jag inte att jag riktigt fattade vad ett zine var för något. Jag hade inte riktigt fått känslan för det än. Kan inte heller säga säkert vad zinet innehöll, men jag gissar på bandintervjuer och skivrecensioner som är vanliga i ett punkzine. Möjligtvis ett recept på tomatsås också. Jag är ganska säker på receptet faktiskt eftersom jag kommer ihåg titeln väl, *Tomatsås fanzine*. En tid senare läste jag en recension av ett nummer av *Tomatsås* i ett annat zine (var det *Promenade?*), och på en spelning i Göteborg blev min kompis igenkänd av någon som ropade ”Tomatsås fanzine!”. Båda tillfällena gjorde intryck på mig. Det är svårt att säga exakt hur men på något sätt kändes det både häftigt och tryggt på samma gång. Det fanns de som visste och genom den vetskapen en slags sammanhållning. Hur var det för dig? När kom du i kontakt med zines?

Jacob: Jag har en liknande historia, jag var också 16–17 och jag hade precis lärt känna en kille som börjat året under mig på gymnasiet. Han var lite mer rakt på sak än vad jag själv var och gjorde ett zine på skolans kopiator som då inte kostade något att använda (det var nog ingen som tänkt tanken att någon skulle kopiera upp ett helt zine på den). Zinet, *Antiallt*, visade på en sorts frihet, både estetisk och innehållslig, vad som var viktigt nog att uppmärksamma och låta ta plats. Detta lilla häfte stärkte mig och min idé om vad som

gick att göra långt därefter. Efter gymnasiet så tog det sedan flera år innan jag aktivt tog del av zines och innan tanken på att göra egna formades. Men zines har ända sedan första mötet på gymnasiet varit ett, med jämna mellanrum, återkommande fenomen i mitt liv. De har tagit stor plats under mina studier på konsthögskolan och i min konstnärliga praktik, samtidigt som de också tagit plats under min utbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap och under arbetet på Humanistiska biblioteket. Även om mitt deltagande i någon sorts zinescen har varierat över åren så har jag alltid känt en styrka och möjlighet i att den finns där, oavsett vilket sammanhang som jag befunnit mig i.

I de flesta fall är det ointressant att höra om arbetet bakom en text, men vi tänker göra ett undantag här då vi tycker att det i detta fall väl illustrerar vår ambivalenta hållning till ämnet, zines och deras vara eller icke vara, eller något däremellan på bibliotek. Texten framför dig har genomgått en rad olika iterationer i både omfång, tilltal och innehåll. Versionen före denna hade strandat i ett öde land med en inledning full av definitioner, en rad nedslag hos olika zines i UB:s bestånd och slutligen en redovisande del om bibliotekets förhållande till materialet. Detta tillvägagångssätt kändes distanserat och opersonligt, kanske till följd av en osäkerhet som bottnade i att vi inte ville komma för nära något ömt som var svårt att beröra. Under formuleringsförsöken (och senare omformuleringsförsöken) insåg vi att vad texten saknade var oss själva, eller rättare sagt kombinationen och dualiteten mellan vårt känslomässiga förhållande till zines och vår roll som biblioteksarbetare. Vi var väl medvetna om skavet mellan zines och bibliotek, men vi hade helt blundat för friktionen i vårt egna dubbla förhållande till denna problematiska relation. Den tidigare texten var på sätt och vis skriven inifrån biblioteket vilket förrådde vår avsikt med texten från första början. Vi tänkte att vi på håll kunde få syn på det texten sökte, men det visade sig vara ett misstag. Zines fungerar inte på det sättet, i alla fall inte för oss. De måste finnas inom räckhåll, de måste beröras och de kräver ett deltagande för att kunna förstås. De är på så vis personliga, subjektiva och kroppsliga, vilket gör att vi inte kan separera materialitet, innehåll och kontext, och de låter sig därför inte dekonstrueras så att varje del kan beskrivas i sin enskildhet utan att viktiga aspekter går om intet. Vi ser att en del av problemet grundar

sig i att zines inte endast kan förstås utifrån en intellektuell utgångspunkt; de bör också hanteras som sociala och taktila objekt. Vi misstänker att vi inte kommer att kunna formulera oss på ett vare sig fullt begripligt sätt för noviser eller så att zineveteraner kommer att känna igen sig helt och hållet. Men vi gör ett tappert försök med ett sammelsurium av hugs-kott, spekulationer och tankar utifrån den kunskap vi tillägnat oss genom ett långvarigt engagemang i denna typ av material, ett angreppssätt som på något sätt ligger i linje med den zinekultur vi skriver om.

Kalle: Men vad är det som gör zines speciella?

Jacob: Hur ska vi svara på den frågan utan att det blir banalt?

Kalle: Jag vet inte, men jag tror vi behöver försöka. Någonstans påverkade de oss så pass mycket att vi har lagt timtal på att läsa, samla och göra dem.

Jacob: Kanske är det en mild vanföreställning. Jag har svårt att formulera varför dessa små oansenliga häften är så viktiga för mig och än svårare att förklara varför de skulle vara viktiga för någon annan. Det kanske bara är en hop sladdriga häften och inte mer.

Utifrån sett ger inte zines intrycket av att vara något speciellt. De är ett nischat kulturellt fenomen som sägs uppstått i amerikanska science fiction-kretsar under 1930-talet och begreppet ”fanzine”¹, ett teleskopord bildat av ”fan” och ”magazine”, myntades ett decennium senare.² Dessa zines hade sin början i etablerade tidskrifter som till exempel *Amazing Stories* och deras brevspalter som läsarna så småningom växte ur, vilket ledde till att de behövde en ny plats att kommunicera på. Efteråt har zines tagit sig in i och blivit del av en mängd olika subkulturer och behandlat en stor bredd av ämnen som musik, handarbete, serier, sport, film, politik, mat, det självbiografiska, filosofi, konst med mera. Det finns ett zine om det mesta som går att föreställa sig. Zines har också sett ut på en mängd olika sätt beroende på individuella preferenser och vilka material och teknologier som funnits tillgängliga. Ofta (men inte alltid) har de reproducerats på papper med hjälp

1 Observera att vi i denna essä genomgående använder ”zine” istället för ”fanzine” eftersom det finns många genrer av zines som inte har att göra med fankultur.

2 Stephen Duncombe, *Notes from underground: Zines and the politics of alternative culture* (London: Verso, 1997). Michelle Rau, ”Toward a history of fanzine publishing: From APA to zines,” *Alternative Press Review*, Spring/Summer, 1994, 10.

av en för stunden tillgänglig maskin för mångfaldigande, om det så är en mimeograf, kopianator, risograf eller skrivare. "Originalen" kan också se olika ut: maskinskrivna, datorskrivna, tecknade; layoutade med sax och limstift eller i datorn. De kan vara helt handgjorda på finaste papper eller utskrivna på skruttiga A4 och häftade i ena hörnet.

Vi väljer här att stanna diskussionen om zinets definition för att inte låsa in oss i för snäva avgränsningar av vad ett zine är för något. För den intresserade finns det flera källor som ägnar sig åt både historiska exposéer och definitionsfrågan på ett förtjänstfullt sätt.³

Jacob: Jag tror inte det går att ställa en generell fråga om vad det är som gör zines speciella. Frågan måste komma närmre in på en själv.

Kalle: Som hur intervjuaren tykar sig mot den intervjuade genom att skriva spydiga, klamrade kommentarer efter svaren undertecknade "red:s amn."?

Jacob: Ja, till exempel, om det är något du går igång på. Det kan också vara så enkla saker som att zinet är mångfaldigt med en riktigt taskig gråskala på grund av en kopianator med dålig toner eller känslan av att någon på sitt initiativ lyft fram något som är viktigt för den personen men fullständigt obegripligt för nästan alla andra. Ja, det kan vara nästan vad som helst så länge någon bara bestämmer sig för och lägger ner sin tid på att skapa det.

Det finns en kraft i alla zines, i lusten och drivet att skapa något själv. Ibland är den underförstådd, ibland basuneras den medvetet ut. För att tydliggöra denna kraft behöver den kontrasteras mot vår ganska märkliga samtid. Idag ter sig tillvaron markant annorlunda jämfört med hur det var på samma plats för bara 100 år sedan, och än mer om vi går ännu längre tillbaka. Om någon till exempel behövde ett verktyg var det inte säkert att det gick att köpa det hos den lokala handlaren och det gick definitivt inte att använda sig av ett elektroniskt, världsomspännande nätverk för att handla och få det skickat till sig. Istället var vi tvungna att tillverka det som behövdes, om möjligt, eller be någon i vår närhet. Att vi idag, om medel finns, kan köpa nästan vad som helst tar ifrån oss något grundläggande. Vi syftar inte främst på den hantverksmässiga kunskapen och förmågan att tillverka något. Det vi tänker

³ Se till exempel Teal Triggs, *Fanzines* (London: Thames & Hudson, 2010), 6.; Chris Atton, *Alternative media* (London: SAGE, 2002), 55.; Duncombe, *Notes from underground*, 1.

på kommer innan det, nämligen tanken på eller impulsen till att vi kan skapa något själva. Inom zinekulturen har konsumentrollen inte bara setts som förslappande, utan också som något som krymper personers kreativa horisont och förmåga. Detta har gjort zinekulturen till en deltagarkultur som till stor del saknar konsumenter eller observatörer.⁴ I det feministiska zinet *Amazon* uttrycker Andrea Hall detta koncist och kärnfullt i en text om varför man ska göra zines: "Det handlar om att uttrycka sig. Om en vilja att berätta, skapa något eget. Att skapa sin egen uttrycksform och att bygga utrymmen för det egna skapandet."⁵

Att skapa något eget, ett uttryck eller idémässigt utrymme är en handling som, i alla fall på det lokala planet, motverkar konsumism och den tankevärldsförminskning den för med sig. I detta perspektiv är zinet inte endast en kommunikationskanal utan blir också ett verktyg för att lära sig nya färdigheter och att tänka på andra sätt. Att själv få vara med från början och kunna forma något snarare än att endast vara en mottagare har något kittlande och närmast magiskt över sig. Som Walter Benjamin skrev: "The reader is indeed always ready to become a writer, that is to say, someone who describes or even who prescribes."⁶

Jacob: Men du, jag kom att tänka på en annan sak, som inte bara rör görandet utan också det som kommer efteråt. Du nämnde det tidigare, det där med sammanhållning.

Kalle: Ja, det är en viktig aspekt. Det är lite som regndroppar som rinner nedför en bilruta, eller magneter som attraherar varandra, eller någon annan liknelse där saker rör sig mot varandra.

Den sociala aspekten och sammanhanget som kommer av akten att publicera är på många sätt lika centralt som zinet som fysisk artefakt. Det kan vara så enkelt som den danska konstnären Zven Balslev uttrycker om sin väg in i zinekulturen: "Someone introduced me to a zine and I thought there was a cool energy in the group that made it."⁷ Balslev uttrycker sig här lite svävande, kanske kan han själv inte sätta fingret på vad det är som väcker

4 Duncombe, *Notes from underground*, 107.

5 Andrea Hall, "Gör ett fanzine för i helvete," *Amazon*, nr 8 (2001): 24.

6 Walter Benjamin, "The author as producer," *New Left Review*, nr 1/62 (01 augusti 1970): 87.

7 TTC Gallery, *Zine soup: A collection of international zines and self-published art books* (København: TTC/ Telefon Til Chefen Gallery, 2009), 80.

Kapsel innehållandes *Guru Papers*, Humanistiska biblioteket

hans intresse, men det var något i gruppen bakom zinet som tilltalade honom och gjorde det meningsfullt för honom att själv skapa ett zine. Att det skulle finnas något meningsfullt i att söka sig till likasinnade är givetvis inget nytt eller något som endast finns inom zinekulturen, men det går inte att bortse från vikten av denna utgångspunkt när det gäller zines. För att detta ska bli synligt behöver vi anlägga perspektivet att publicering inte är en slutpunkt utan ett sätt att ”initiate a social process, a social space, where meaning is collectively established in the collaborative creation of a publication”.⁸

⁸ Eva Weinmayr, ”One publishes to find comrades,” i *The visual event: An education in appearance*, red. Oliver Klimpel (Leipzig: Spector Books, 2014): 54.

Publicering blir ett verktyg för zineskapare att nå ut med sina idéer, knyta kontakter, kort och gott: ett sätt att delta.

Det finns flera delar som bidrar till att zines lämpar sig väl för detta. En av anledningarna är att zinet är förhållandevis billigt och lättillgängligt. Konventionerna inom genren inte bara tillåter, utan till och med uppmanar deltagarna att använda de billigaste materialen och hitta okonventionella lösningar på reproduktion och distribution.⁹ Därtill är zinets materialitet också en viktig faktor. Forskaren Alison Piepmeier skriver vackert om att pappret som zinet är gjort av blir som en brygga mellan två kroppar.¹⁰ Zinets skrivs och formges av upphovspersonen och oavsett om detta sker med hjälp av sax och limstift eller om det sker i en dator så kommer produktionen till en punkt då texten placeras på ett fysiskt papper. Upphovspersonen viker och häftar zinet för att sedan sälja, byta eller ge till någon. Sker detta i person är kopplingen omedelbar, men även om det postas kommer mottagaren inte bara att mötas av det många gånger personliga innehållet, utan också beröra samma föremål som upphovspersonen. Hela den här proceduren främjar kontakt, både genom form och innehåll. Det kan här vara intressant att notera att det till stor del är zinets starka koppling till materialitet som gör det fortsatt relevant i vår allt mer digitaliserade värld.¹¹

Kalle: Jag tror det kan vara dags att gå vidare till den andra delen i den här essän.

Jacob: Du har nog rätt, men det känns snårigt.

Kalle: Jo, jag vet, men det är vad som gör vår text intressant. Allt det vi redan pratat om går att läsa i nästan alla texter som skrivits om zines. Folk vill ha dramatik, Sturm und Drang och så vidare. De vill läsa om hur vi vändas med ett ben i zineträsket och ett i biblioteks-träsket.

Jacob: Ja, men då kör vi.

Humanistiska biblioteket mottog en donation med zines 2015. Samlingen (numera kallad Göteborgs universitetsbiblioteks fanzinesamling) hade först inlämnats till Litteraturvetenskapliga institutionen av en privatperson.

9 "DIY killed by the kids," spår 3 på D.S.-13, *Killed by the kids*, Havoc Records, 2001.

10 Alison Piepmeier, *Girl zines: Making media, doing feminism* (New York: New York University Press, 2009), 63.

11 Vi väljer här helt medvetet att bortse från e-zines och diskussionen om hur dessa fungerar. Vi är i denna text intresserade av fysiska zines och hur de förhåller sig till biblioteket.

Det var en på många sätt spännande donation, det är inte varje dag vi får tillfälle att gå igenom en samling av den här typen. Donationen kom till biblioteket i en bananlåda och bestod av en mängd tunna, kopierade häften, stencilerade A4-blad och enstaka professionellt tryckta exemplar. I de flesta fall rörde det sig om science fiction-zines på svenska eller engelska, men det fanns också en del födelsedagszines, medlemsblad med mera. Vi gick igenom donationen i samband med en zineutställning som vi, tillsammans med vår kollega Anna Johansson, arbetade på samma år. Under arbetet hände det ibland att vi öppnade ett av zinen och läste några rader och efter ett tag gick det att ana att vissa av titlarna hängde samman då de refererade till varandra, det förekom meningsutbyten och ibland vänskapliga gliringar.

Vi båda känner, precis som det kanske har framgått i texten så här långt, en tvetydighet till hur vi ska tänka kring zines och biblioteket. Vi behöver hantera denna dubbelhet, både i denna essä och i arbetet på biblioteket, där vi är satta att vara del i en institutionell praktik med allt vad det innebär; ett förhållningssätt som inte alltid passar det material som ska införlivas.¹² Bibliotekets system, regelverk, bevarandepraktiker och kunskapsorganisation anpassar och tillskriver allt material som hamnar i dess samlingar på ett eller annat sätt. Om inte annat så sker en rekontextualisering som inte alltid är till fördel för förståelsen eller upplevelsen av vissa typer av artefakter.

Zines är ett sådant material. Vi ser nyttan och kan förstå tanken med att vi kan hitta Funtime, Amazon eller Cosmos Bulletin i samlingarna, att vi kan få chansen att titta på och framför allt hantera denna typ av svårtillgängliga titlar. Känna glädjen att läsa "SPRÄNG DEN FÖRBANNADE KULTURELITEN!"¹³ i *Guru Papers* eller att bläddra i det märkliga lilla häfte med tidningsurklipp ur någon lokaltidning på den amerikanska landsbygden som står inklämt bland andra zines i den växande samling som är

12 Debbie Cox, "Developing and raising awareness of the zine collections at the British Library," *Art Libraries Journal* 43, nr 2 (april, 2018): 77–81, <https://doi.org/10.1017/alj.2018.5>; Ruth Collingwood och Leila Kassir, "Gathering the margins: The London College of Communication Library Zine Collection," *Art Libraries Journal* 43, nr 2 (april, 2018): 82–87, <https://doi.org/10.1017/alj.2018.6>.

13 "Ge mig ett slagord!," *Guru papers*, nr 1 (1973): 3

placerad på Konstbiblioteket.¹⁴ Men det saknas som sagt något, kontakten med personen/erna som faktiskt satt ihop zinet är bruten. Vi upplevde just denna känsla när vi satt ner med Göteborgs universitetsbiblioteks fanzinesamling, i akt och mening att sortera upp materialet, placera det i kapslar och skapa en förteckning över vilka titlar som ingår i samlingen. Vi var en aktiv del i att förflytta materialet till en ny kontext, snart inplacerat i bruna arkivkapslar mellan allsköns andra tidskrifter eller småtryck. De lämnade ett sammanhang och upptogs i ett annat. Deras värde blir svårare att upptäcka, de försvinner i mängden. Deras blygsamma format och placering långt nere under jord i stängda magasin skapar en distans som inte ligger i linje med den direktet som är utmärkande för zinet. För det är ett direkt medium. Det är inte eftertänksamhetens medium där innehållet gått genom både framlänges och baklänges. Zines kräver helt andra saker av både upphovspersoner och läsare. Modet att ge sig ut och sätta samman eller ta till sig något som är viktigt för dig. Att till syvende och sist strunta i om någon annan förstår (sedan är det desto mer glädjande när du märker att någon faktiskt gör det).

Men på Humanistiska biblioteket har både vi som skriver denna text och zinet lämnat det privata och direkta och gått över till det offentliga. Vi når inte längre fram hela vägen, sammanhanget är brutet och den direkta kommunikation zines har, med sin förmåga att befinna sig mellan det privata och offentliga, försvinner.

Kalle: Jag funderar på ordet lojalitet, är det något som är aktuellt i denna text?

Jacob: Ja, jag tror det är där skon klämmer till viss del. Att känna en lojalitet och stark sammankoppling med ett material som zines och de kulturer som det stammar ur och samtidigt ta rollen som en representant för en institution. Det kan skava kraftigt i mig själv

14 HDK zine archive startades 2016 av Mattias Gunnarsson som en plats där studenter och andra knutna till HDK kunde donera och på så vis få sina publikationer tillgängliga vid sidan av utställningar och presentationer, men med tiden har det även öppnats för personer som inte är direkt knutna till det nu sammanslagna HDK-Valand. Tidigare katalogiserades zinen och var tillgängliga för hemlån, men nu går det endast att läsa dem i biblioteket och istället för att katalogiseras återfinns zinen nu i en förteckning likt den som åtföljer Göteborgs universitetsbiblioteks fanzinesamling. För mer information om hur HDK zine archive startades se Mattias Gunnarsson, HDK zine archive (Göteborg: Högskolan för design och konsthantverk, Göteborgs universitet, 2016) <http://hdl.handle.net/2077/51178>, en text där Gunnarsson intressant nog skriver om att placeringen på biblioteket med sina praktiker möjligtvis till del kan innebära "death of the zine". Idag har biblioteket tagit över hanteringen och ägandeskapet av samlingen.

ibland, i min idé om hur detta material borde hanteras och förmedlas och hur det görs idag. Det finns en diskrepans där. Det finns också en viss brist på förståelse hos biblioteksvärlden i stort kring hanterandet av denna typ av material, titta bara på det svenska ämnesordet och genre/form-konceptet för zines: "Fanziner",¹⁵ en böjning som låter helt tokig och som jag aldrig hört någon som faktiskt håller på med zines använda.

Kalle: Ja, det är inte lätt att hantera alltid, men vi får ta chansen i denna text att brodera ut dessa svårigheter, det fungerar dåligt att uttrycka dem i det dagliga arbetet.

Dessa svårigheter är inte okända och inte heller oartikulerade. Vi kan hitta en uppsjö med artiklar och bokkapitel som på olika sätt försöker råda bot på hur biblioteket ska hantera zines.¹⁶ Det diskuteras hur svåra de är att köpa in, hur de ska tillgängliggöras, katalogiseras, på vilka grunder urval skall göras, hur donationer kan hanteras och hur den zineintresserade bibliotekarien ska övertyga sina chefer att det är en bra idé att köpa in och bygga upp zinesamlingar.

Efter snart ett år in i att sporadiskt och periodvis arbetat på denna text ställer vi oss frågan för vem vi skriver? Är det för andra biblioteksarbetare som står med konstiga små häften i händerna och försöker förstå vad det är och vad de ska göra med dem? Eller är det för att vi älskar zines och egentligen ställer oss fundersamma till zinets placering i bibliotekets samlingar?

Vi läser artiklar som på olika sätt försvarar att bibliotek samlar på zines, de skriver om att det är samlingar som används, som fyller funktioner för studenter, som speglar ett viktigt kulturarv.¹⁷ Allt detta är också sant, det är/kan vara material som studenter har stor glädje av och det kan ses som ett viktigt kulturarv. Det finns forskare för vilka zines är en viktig primärkälla.¹⁸ Men vi är i denna text inte intresserade av att på detta sätt försvara eller förklara zinets plats i biblioteket. De kommer att överleva utan biblioteket

15 "Fanziner," Svenska ämnesord, Kungliga biblioteket, senast ändrad 14 maj 2015, <https://libris.kb.se/katalogisering/42gjjt9n33hkchv>; "Fanziner," Svenska ämnesord, genre och form, Kungliga biblioteket, senast ändrad 21 september 2021, <https://libris.kb.se/katalogisering/20dghkrl3chj98l>.

16 För en översikt se bland annat Lauren DeVoe och Sara Duff, *Zines in libraries: Selecting, purchasing, and processing* (Chicago: ALA Editions, 2022).

17 Cox, "Developing and raising awareness of the zine collections at the British Library"; Collingwood, "Gathering the margins".

18 Exempelvis Jenny Gunnarsson Payne, "Systemskapets logiker: En etnologisk studie av feministiska fanzines" (avhandling, Umeå universitet, 2006), <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-856>.

Delar av Göteborgs universitetsbiblioteks fanzinesamling, Humanistiska biblioteket

eller det kommer i vart fall inte att vara bibliotekens förtjänst eller förskyllan om det är en kulturyttring som kommer att fortsätta finnas. Vi kan redan se att det finns stora luckor i våra biblioteks bestånd, och i förlängningen i vårt kulturarv, men detta betyder inte nödvändigtvis att zinekulturen påverkas nämnvärt, då ett zine, själva artefakten, endast utgör en del av denna kultur på det sätt vi tidigare lyft fram. På många sätt handlar det om vilket perspektiv vi väljer som utgångspunkt i diskussionen för att se hur vi förhåller oss till relationen mellan zinet och biblioteket.

Jacob: Om du tänker på de zines du har gjort och att de nu är placerade i ett biblioteksmagasin, är det viktigt för dig?

Kalle: Nej, egentligen inte, de är inte skapade för den tidsaxel som biblioteket arbetar mot. Zines är gjorda för att upplevas av någon i direkt anknytning till mig, någon jag skickat dem till, bytt med, någon som var med och bidrog till innehållet eller någon som gör något annat jag gillar. För mig är inte beständigheten, att materialet håller om tio år, både som innehåll och som material särskilt intressant. Jag har redan gjort det och är på väg mot nästa, om det blir något. Det handlar om lust, inte att bygga upp en publiceringslista. Om det ska sparas och samlas får det gärna göras tillsammans med andra zines eller annat material som det hör ihop med, material som samlas inom den kontext och sammanhang det också kommer ur. Men det är inte direkt något jag tänker på.

Jacob: Nu låter vi kanske både lite protektionistiska och romantiserande, är det så bra?

Kalle: Jag vet, det är lätt att hamna där, jag vill inte framställa zines eller oss som något märkvärdigt, det är vad det är, varken mer eller mindre. Det är väl kanske just det, det är vad det är och i biblioteket är det inte längre vad det var.

Det finns ytterligare en aspekt som vi behöver titta på lite närmare, en i det närmaste etisk diskussion om vi ska se på zines som något som överhuvudtaget hör till offentligheten,¹⁹ är det inte istället frågan om privat korrespondens? Inte heller här går det att vara alltför kategorisk. Zines kan vara gjorda för offentligheten men kan även vara en helt privat korrespondens mellan en liten grupp individer, ett avskilt socialt sammanhang, ibland till och med mellan två individer (inte heller storlek på upplaga går att se som definierande för zines). Snarare än att vara det ena eller det andra bör vi se dem som ett både och, vilket i sig skapar en osäkerhet om hur de ska hanteras. När/om de hamnar i biblioteket görs de i samma slag tillgängliga för alla som önskar, även om de ofta är notoriskt svåra att söka fram. Kanske skulle ett arkiv vara en bättre placering? Ja, nu står vi där igen, vacklande kring

19 Kirsty Fife, "Not for you? Ethical implications of archiving zines," *Punk & Post-Punk* 8, nr 2, (juni, 2019), https://doi.org/10.1386/punk.8.2.227_1; Leigh Ann Hamel, Tom Maher, Mick O'Dwyer och Eric Cook, "Organizing anarchy: The Forgotten Zine Archive", i *iConference 2014 proceedings* (iConference 2014 proceedings: Breaking down walls. Culture - context - computing, iSchools, 2014), 1013–1016, <https://doi.org/10.9776/14350>; David Tkach och Carolyn Hank, "Before blogs, there were zines: Berman, Danky, and the Political case for zine collecting in North American academic libraries", *Serials review* 40, (2014), <https://doi.org/10.1080/00987913.2014.891866>.

Zinesamlingen på Konstbiblioteket

hur vi ska förhålla oss till biblioteket och zines, vi är inte säkra på att vi på något sätt tänker rätt. Framför allt måste vi inse att det inte finns något rätt.

När vi tittar på de zines som finns i Göteborgs universitetsbiblioteks samlingar behöver vi förhålla oss olika. Ibland behöver vi inte fundera över denna dubbelhet alls, det är zines som har donerats av upphovspersonerna till biblioteket. För dessa har redan upphovspersonen gjort ett val att placera dem på en offentlig arena och därmed den typ av plats som ett universitetsbibliotek är. Här kan vi placera en stor del av de zines som ingår i zinesamlingen på Konstbiblioteket, en samling som byggts upp uteslutande av donationer (ibland genom ombud vilket komplicerar det hela något). Denna samling utgör, om inte den absoluta majoriteten av de zines som

finns på UB, så en stor andel av de nya titlar som finns i samlingarna. När vi tittar på en annan sammanhållen samling, som vi redan lyft fram i denna text, Göteborgs universitetsbiblioteks fanzinesamling, är förhållandena andra. Helt plötsligt behöver vi på biblioteket ta ställning till vad detta är för material och således också hur vi ska hantera det. Samlingen är till stora delar självrefererande på det sättet vi beskriver i ett tidigare stycke, det är zines som är publicerade som svar på andra zines, ett hela tiden pågående samtal där vi kan se hur en dialog utvecklas över lång tid, balanserande på gränsen mellan det privata och offentliga. Ska det överhuvudtaget placeras bland tidskrifter och andra periodiska utgivelser? Ska de inte hamna i de stora samlingar av olika typer av korrespondens som också återfinns på UB?

Kalle: Visst känner du dig lite som en fluktare när du får tillgång till vissa titlar?

Jacob: Ja, det finns en viss känsla av att jag släpps in, eller snarare tar mig in i ett rum jag inte riktigt borde ha tillgång till. Jag kan samtidigt inte riktigt låta bli att ta mig in där, att läsa, fascineras, glädjas, bli uttråkad eller allmänt frågande till "one shots" med någon egenpåkittad fantasyhistoria med tillhörande (och ofta mycket taffliga) teckningar mångfaldigade på en kass kopiator eller en i det närmaste utfränt stencil. Jag känner mig som en inkräktare men jag går ändå tillbaka. Känslorna är som sagt tveytydiga. Jag vet inte om det har att göra med ens egna känsla av hur viktigt det var att tillhöra och få ta del av den lilla delen av den här kulturen vi själva är intresserade av. Det finns också en ständig dubbelhet där, en samtidigt välkomnande värld där det går att ta kontakt med personer på andra sidan jorden som gör samma sak samtidigt som det är en värld som du inte vill att någon ska "köpa" sig in i.

Kalle: Ja precis, det är något som du delar med personer som är utspridda geografiskt men sammanbundna av intresse och deltagande. Något som du inte vill att någon ska ta sig in i utan att investera kraft, deltagande och energi i, inte pengar!

Är det kanske idén om att det skulle finnas något som är rätt som skaver i oss? Biblioteket framställs ofta som något neutralt, en opartisk institution som samlar och organiserar utan att påverka materialet. Vi delar inte denna förståelse, utan menar att så fort en artefakt, ett dokument eller objekt

beskrivs tillskrivs de nya meningar. Biblioteket gör urval, sätter samman och kopplar ihop dokument. För varje ämnesord som en bok tilldelas, för varje beskrivning en tidskrift får i en katalog så skapar biblioteket en mening och gör ett val som betyder något. Något som allt som oftast är styrt utifrån majoritetssamhällets normer och tankar kring hur vi ska organisera vår samlade kunskap och dess manifestationer i form av böcker, tidskrifter och andra mediabärare. Så fort ett dokument placeras i ett sammanhang, en ny kontext, tillskrivs det nya meningar, nya läsningar och nya betydelser. Vi kan inte längre förstå det material som har placerats i bibliotekets samlingar utan att se biblioteket. Det kommer alltid att finnas där. Men det är inte bara hur material tillskrivs betydelser och sammanhang som förändrar det. Påverkan går till och med att ta på eller se direkt på själva materialet. Biblioteket klistrar på streckkoder, ibland till och med på ett sådant sätt att vi undrar om det medvetet är placerat på det mest ofördelaktiga stället. Det görs olika former av anteckningar där vi vid tillfälle kan tyda olika typer av hantering av materialet genom åren, vilka bibliotek det tillhört genom stämplars tillsammans med inklistrade exlibris, RFID-chip och ryggetiketter. Sammantaget kan vi svårligen se biblioteket som en neutral behållare där vi endast får tillgång till det vi söker. Det är snarare ett intrikat nät av intellektuella, fysiska, kontextuella och organisatoriska tillskrivelser som tar plats och zines är på inget sätt undantagna denna hantering.

Detta gäller givetvis allt material i biblioteket och inte bara den typ av material vi fokuserar på här. Problemet blir när ett material som i många lägen valt att ställa sig utanför våra gemensamma normer och strukturer av någon anledning, det kan vara av både nödvändighet eller av en vilja att sätta sig på tvären, ska införlivas och beskrivas av vokabulärer konstruerade för att vara universella och på ytan neutrala. En neutralitet som inte finns, se Sanford Bermans genomgång (publicerad för första gången redan 1971) av ämnesord knutna till människor i Library of Congress Subject Headings.²⁰ Vi ser också att mycket av litteraturen som beskriver zines och biblioteket knyter an till både etiska och politiska dimensioner.²¹ Biblioteket och vi

20 Sanford Berman, *Prejudices and antipathies: A tract on the LC Subject Heads concerning people* (Metuchen: The Scarecrow press, 1971).

21 Tkach, "Before blogs, there were zines"; Fife, "Not for you?"

som arbetar där bör vara medvetna om detta. Vi behöver se och erkänna den maktposition detta innebär.²²

Det handlar också om kontroll, innan materialet hamnar på biblioteket har den avgränsade grupp som hanterar dessa artefakter till stor del kontroll över vem som får tillgång till materialet; en kontroll som kan vara avgörande för att både mycket privata som radikala eller prövande idéer får ta plats, en självvald anonymitet som fyller en funktion. Leif Elggren, en av personerna bakom 1970-talszinet (också omnämnt som stenciltidskrift²³) *Guru Papers*, skriver i *Biblis* om hur det tidiga arbetet gick till: "I början var allt material anonymt. Det viktiga var att stimulera modet att våga, att genomföra de kreativa impulserna."²⁴ Vi ser också att denna kontroll över materialet knyter an till idén om att göra det själv, något som möjliggör att upphovspersonerna inte endast har kontroll över distributionen utan även över produktionsmedlen. Men denna kontroll bryts när materialet förflyttas till det nya sammanhanget som biblioteket är, ett sammanhang där andra principer än direkt kontroll över egna alster styr och tar plats.

Att biblioteket inte alltid är en plats som passar zines visar sig även i att det finns flera initiativ där det byggts upp samlingar som ligger mer i linje med deras ursprungliga kontext. Ibland införlivas dessa arkiv i sin helhet i en institutionell miljö där de skapar en historia både som en hel samling och utifrån denna samlings enskildheter. Internationellt finns utominstitutionella samlingar och projekt som aktivt arbetar med att tillgängliggöra, katalogisera och bevara olika zines och andra självpublicerande praktiker med en tydlig startpunkt och stark lojalitet gentemot de rörelser de springer ur.²⁵

Men vi behöver också se att viljan att stå utanför inte alltid är orsaken till att zines inte syns i bibliotekens samlingar, hos oss på Göteborgs

22 För ett perspektiv utifrån vår verksamhet vill vi nämna Robin Bolinssons och Erik Danielssons kandidatuppsats "Det brukar vara en häftad historia: Att bevara och tillgängliggöra zines på Göteborgs universitetsbibliotek," Högskolan i Borås, 2019. De verkar se zinet plats på biblioteket i ett positivare ljus än vi gör. Deras position bygger på att biblioteket som minnesinstitution har en framträdande plats i samhällsmedvetandet, det vill säga att det är till bland annat bibliotek vi går för att ta del av vår historia. Den andra anledningen är att det på bibliotek finns god kompetens vad gäller bevarande och tillgängliggörande. Författarna har dock med några förbehåll: det måste finnas en balans mellan tillgänglighet och bevarande så att tillgången inte är så restriktiv att materialet inte går att få tillgång till. Materialet kan inte heller vara så tillgängligt att det slits och förstörs.

23 Per Bäckström, *Aska, tomhet & eld: Outsiderproblematiken hos Bruno K. Öijer* (Lund: Ellerström, 2003), 101.

24 Leif Elggren, "Firework Edition och boken som ett verktyg att bearbeta världen," *Biblis*, nr 35 (hösten 2006): 40.

25 Hamel, "Organizing anarchy"; Booklet Library, åtkomstdatum 19 juni 2024, <https://bookletlibrary.org/>; Anchor archive, åtkomstdatum 19 juni 2024, <https://anchorarchive.org/>.

universitetsbibliotek finns zines även om de på många sätt för en undanskymd tillvaro. Bristen på zines synlighet i biblioteksvärlden (trots att de faktiskt finns i samlingarna) tror vi beror på en okunskap och ett ointresse från både bibliotek och zineskapare, där den ena inte klarat av att se de kvaliteter som finns i denna typ av artefakter och där den andra sidan inte sett de eventuella fördelar som finns med att ingå i en offentlig samling. Att zineskapare inte heller har kunskap eller intresse att följa pliktleveranslagen får på något sätt sägas ligga väl i linje med vår förståelse av zinekulturen.

Om vi som bibliotek ska kunna göra zines rättvisa framöver behöver vi arbeta upp en sensibilitet kring hur de ska kunna beskrivas och förstås och den delikata balansen mellan det offentliga/privata. Att vara införstådd med det komplicerade nät av sociala, ekonomiska och teknologiska aspekter är centralt för att kunna skapa en grundläggande förståelse för zines. Utan att dessa beskrivs går det inte att förstå den funktion som dessa trycksaker fyller trots att det går utmärkt att läsa de texter och se de bilder som är tryckta däri. På grund av dessa aspekter behöver zinets kvaliteter bedömas på andra grunder än utifrån litterär höjd på dess texter, den konstnärliga kvaliteten på dess bilder, trycktekniska aspekter eller hur väl komponerade de är. De är på många sätt bruksobjekt som är till för de som kan förstå dem, som kan läsa de koder som återfinns i dem och som likt noder knyter samman geografiskt utspridda personer i ett sammanhang där zinet blir ett fysiskt objekt med en förmåga att skapa en plats som sträcker sig långt utöver sitt (ofta) begränsade fysiska format.

Jacob: Var står vi nu, har vi lyckats med vår ansats?

Kalle: Jag vet inte, det är notoriskt svårt att säga något om zines och biblioteket, ena stunden tänker man si och andra så. Ska de samlas av oss på biblioteket, ska de inte, gör vi dem en tjänst eller otjänst?

Jacob: Jag tror inte vi kommer att få något svar på den frågan, vi måste nog se att det finns en mängd lösningar som behöver samverka, de fyller en funktion på biblioteket och biblioteket fyller på något sätt en funktion för i alla fall vissa zines och zineläsare. Vi behöver nog också se att olika bibliotek behöver hitta sina egna sätt att hantera zines, jag tänker bara på hur det görs på Göteborgs UB, zinen på Konstabiblioteket hanteras på ett sätt och de som återfinns på Humanistiska biblioteket hanteras på ett helt annat. Så tror jag det måste

vara, det viktigaste är att vi lämnar en tanke på ett unisont hanterande därhän och framför allt att vi kan lämna synen på oss själva som en neutral institution och istället se på den påverkan vi har på detta material. Visst, vi kan bevara zines, men vi måste också inse att det vi bevarar bara är själva artefakten och inte allt det zines innefattar. Först då kan vi på riktigt börja göra rättvisa åt denna typ av material. Därtill har människor ett stort förtroende för biblioteket, och det blir därför extra viktigt att vi är uppmärksamma i vårt arbete för att inte svika detta förtroende.

Kalle: Ja precis, jag håller med. Jag tror vi behöver bejaka skavet och de blandade känslor det ger att ändå kunna läsa *Ayatollah fanzine* eller *Offen Siv* i våra samlingar även om det aldrig blir samma sak som om vi kunnat byta dem till oss eller fått dem i ett kuvert på posten. Vi får helt enkelt se värdet i ett material som vägrar anpassa sig, som inte passar in men ändå hamnar i våra samlingar. Glädjas åt krångligheten, åt jävelskapet och att något sätter sig på tvären. Jag tror att det obekväma är nyttigt för oss som personer, men även för biblioteket.

Publicerade källor och litteratur

- Anchor archive. Åtkomstdatum 19 juni 2024. <https://anchorarchive.org/>.
- Atton, Chris. *Alternative Media*. London: SAGE, 2002.
- Benjamin, Walter. "The Author as Producer." *New Left Review*, nr 1/62 (1 augusti, 1970): 83–96.
- Berman, Sanford. *Prejudices and antipathies: A tract on the LC subject heads concerning people*. Metuchen: The Scarecrow press, 1971.
- Bolinsson, Robin och Erik Danielsson. "Det brukar vara en häftad historia: Att bevara och tillgängliggöra zines på Göteborgs universitetsbibliotek." Kandidatuppsats, Högskolan i Borås, 2019.
- Booklet Library. Åtkomstdatum 19 juni 2024. <https://bookletlibrary.org/>.
- Bäckström, Per. *Aska, tombet & eld: Outsiderproblematiken hos Bruno K. Öijer*. Lund: Ellerström, 2003.
- Collingwood, Ruth och Leila Kassir. "Gathering the margins: The London College of Communication Library Zine Collection." *Art Libraries Journal* 43, nr 2 (april, 2018): 82–87, <https://doi.org/10.1017/alj.2018.6>.

- Cox, Debbie. "Developing and raising awareness of the zine collections at the British Library." *Art Libraries Journal* 43, nr 2 (april, 2018): 77–81, <https://doi.org/10.1017/alj.2018.5>.
- DeVoe, Lauren och Sara Duff. *Zines in libraries: Selecting, purchasing, and processing*. Chicago: ALA Editions, 2022.
- D.S.-13. "DIY killed by the kids." På *Killed by the kids*. Inspelad mars 2001. Minneapolis: Havoc Records, HC1201, 2001.
- Duncombe, Stephen. *Notes from underground: Zines and the politics of alternative culture*. London: Verso, 1997.
- Elggren, Leif. "Firework Edition och boken som ett verktyg att bearbeta världen." *Bibliis*, nr 35 (hösten 2006): 40–47.
- Fife, Kirsty. "Not for you? Ethical implications of archiving zines." *Punk & Post-Punk*: 8, nr 2, (juni 2019): 227–242. https://doi.org/10.1386/punk.8.2.227_1.
- Gunnarsson, Mattias. *HDK zine archive*. Göteborg, Högsolan för design och konsthantverk, Göteborgs universitet, 2016. <http://hdl.handle.net/2077/51178>.
- Gunnarsson Payne, Jenny. "Systemskapets logiker: En etnologisk studie av feministiska fanzines." Avhandling, Umeå universitet, 2006. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-856>.
- Guru papers*. "Ge mig ett slagord!" Nr 1 (1973): 2–3.
- Hall, Andrea. "Gör ett fanzine för i helvete." *Amazon*, nr 8 (2001): 24–25.
- Hamel, Leigh Ann, Tom Maher, Mick O'Dwyer och Eric Cook. "Organizing anarchy: The Forgotten Zine Archive." I *iConference 2014 proceedings* (iConference 2014 proceedings: Breaking down walls. Culture - context - computing, iSchools, 2014): 1013–1016. <https://doi.org/10.9776/14350>.
- Kungliga biblioteket. "Fanziner." Svenska ämnesord. Senast ändrad 14 maj, 2015. <https://libris.kb.se/katalogisering/42gjjt9n33hkchv>.
- Kungliga biblioteket. "Fanziner." Svenska ämnesord, genre och form. Senast ändrad 21 september, 2021. <https://libris.kb.se/katalogisering/20dghkrl3chj98l>.
- Piepmeyer, Alison. *Girl zines: Making media, doing feminism*. New York: New York University Press, 2009.
- Rau, Michelle. "Toward a history of fanzine publishing: From APA to zines." *Alternative Press Review*. Spring/Summer, 1994: 10–13.

Tkach, David och Carolyn Hank. "Before blogs, there were zines: Berman, Danky, and the political case for zine collecting in North American academic libraries". *Serials Review* 40, (2014): 12–20. <https://doi.org/10.1080/00987913.2014.891866>.

Triggs, Teal. *Fanzines*. London: Thames & Hudson, 2010.

TTC Gallery. *Zine soup: A collection of international zines and self-published art books*. København: TTC/Telefon Til Chefen Gallery, 2009.

Weinmayr, Eva. "One publishes to find comrades." I *The visual event: An education in appearance, redigerad av Oliver Klimpel*. 50–59. Leipzig: Spector Books, 2014.